

KONFERENSIYALAR.UZ

ANJUMANLAR PLATFORMASI

**IV RESPUBLIKA ILMIY-
AMALIY KONFERENSIYASI**

**YANGI DAVR ILM-
FANI: INSON UCHUN
INNOVATSION G'OYA
VA YECHIMLAR**

IYUL, 2025

ELEKTRON NASHR:

<https://konferensiyalar.uz>

YANGI DAVR ILM-FANI: INSON UCHUN INNOVATSION G'OYA VA YECHIMLAR

**IV RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYASI MATERIALLARI**

2025-yil, iyul

TOSHKENT-2025

ISBN 978-9910-09-214-5

Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar.
IV Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – Toshkent:
Scienceproblems team, 2025. – 71 bet.

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.uz>

Konferensiya tashkilotchisi: “Scienceproblems Team” MChJ

Konferensiya o'tkazilgan sana: 2025-yil, 3-iyul

Mas'ul muharrir:
Isanova Feruza Tulqinovna

Annotatsiya

Mazkur to'plamda “Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar” mavzusidagi IV Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari jamlangan. Nashrda respublikaning turli oliy ta'lim muassasalari, ilmiy markazlari va amaliyotchi mutaxassislari tomonidan tayyorlangan maqolalar o'rin olgan bo'lib, ular ijtimoiy-gumanitar, tabiiy, texnik va yuridik fanlarning dolzarb muammolari va ularning innovatsion yechimlariga bag'ishlangan. Ushbu nashr ilmiy izlanuvchilar, oliy ta'lim o'qituvchilari, doktorantlar va soha mutaxassislari uchun foydali qo'llanma bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: ilmiy-amaliy konferensiya, innovatsion yondashuv, zamonaviy fan, fanlararo integratsiya, ilmiy-tadqiqot, nazariya va amaliyot, ilmiy hamkorlik.

ISBN 978-9910-09-214-5

Barcha huqular himoyalangan.
© Scienceproblems team, 2025-yil
© Mualliflar jamoasi, 2025-yil

MUNDARIJA

TARIX FANLARI

<i>Doniyorov Nosirjon</i> BOLSHEVIKLAR MADANIY SIYOSATINING AYRIM NAZARIY ASOSLARI TO'G'RISIDA	4-9
<i>Najmiddinov Boburmirzo</i> SOVET HOKIMIYATINING O'ZBEKISTON SSRDA DINIY SIYOSATI TARIXSHUNOSLIGIDAN (SOVET HOKIMIYATI DAVRIDA AMALGA OSHIRILGAN ISHLAR MISOLIDA)	10-13
<i>Sobirov Sardorbek</i> YETTISHAHAR DAVLATINING BUYUK BRITANIYA IMPERIYASI BILAN ALOQALARI	14-17
<i>Umarqulova Gulchiroy</i> JIZZAX VILOYATI CHO'L HUDUDI TUMANLARINING MUSTAQILLIK YILLARIDA MADANIY HAYOT RIVOJI (DO'STLIK TUMANI MISOLIDA).....	18-20
<i>Begaliyeva Aysha</i> ROSSIYA TEMIR YO'L TRANSPORT TIZIMI: SANOAT INQILOBI SHAROITIDA RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI	21-25

IQTISODIYOT FANLARI

<i>Nazarov Nazar</i> KICHIK VA O'RTA BIZNES FAOLIYATINI STATISTIK BAHOLASHNING DAVLAT IQTISODIYOTIDAGI AHAMIYATI	26-29
--	-------

FILOLOGIYA FANLARI

<i>Jamahmatov Karomiddin</i> SALJUQIYLAR DAVR ADABIY MUHITI RIVOJIDA TERMIZIY ALLOMALAR MA'NAVIY MEROSINING O'RNI	30-37
<i>Maxamatqulova Zarina</i> O'ZBEK VA ISPAN TILLARIDAGI FRAZEMALARNING QIYOSIY TAHLILI	38-40
<i>Yuldasheva Kamola</i> STRATEGIES AND EVALUATION IN SIMULTANEOUS INTERPRETING	41-44

YURIDIK FANLAR

<i>Salimjonov Axadjon</i> ZO'RLIK ISHLATIB SODIR ETILADIGAN JINOYATLAR TUSHUNCHASI VA KRIMINOLOGIK TAVSIFI	45-55
<i>Акрамова Хилола Убайдуллаевна</i> ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ТОРГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ: АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ	56-59
<i>Qahorova Saodat</i> ONLAYN KREDIT SHARTNOMALARINING FUQAROLIK-HUQUQIY TABIATI VA RAQAMLI MUHITDAGI O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	60-62

SOTSILOGIYA FANLARI

<i>Artikbayeva Nazokat</i> INTERNETGA QARAMLIKNING ZAMONAVIY TA'LIMGA TA'SIRI	63-67
<i>Raxmatullayeva Shaxlo</i> INSON KAPITALINING YANGI O'ZBEKISTONDAGI IJTIMOY O'RNI	68-70

YETTISHAHAR DAVLATINING BUYUK BRITANIYA IMPERIYASI BILAN ALOQALARI

Sobirov Sardorbek Abdusattor o'g'li

Andijon davlat universiteti "Jahon tarixi" kafedrası o'qituvchisi

Email: sobirov88@adu.uz

Tel: +998 94 436 06 23

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7437-1529>

Andijon, O'zbekiston

Annotatsiya. Ushbu maqolada XIX asrning 60–70-yillarida Yettishahar davlati bilan Buyuk Britaniya imperiyasi o'rtasidagi siyosiy va diplomatik aloqalar tarixiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Maqolada Muhammad Yoqubbek boshchiligidagi Yettishahar davlatining tashqi siyosiy strategiyasi, ingliz razvedkasi va diplomatik doiralari bilan o'zaro munosabatlar, shuningdek, "Katta o'yin" doirasidagi ingliz manfaatlari yoritiladi. Asosiy e'tibor ingliz manbalarida aks etgan Yoqubbek siyosati, Qoshg'ardagi ingliz josuslari faoliyati va ingliz tashqi siyosatining sinchkov pozitsiyasiga qaratiladi. Savdo, qurol-aslaha ta'minoti va razvedka faoliyatining mintaqadagi kuch muvozanatiga ta'siri ochib beriladi. Manba sifatida ingliz, rus va o'zbek tarixchilari asarlari, shuningdek, zamonaviy tahliliy tadqiqotlar asos qilib olingan.

Kalit so'zlar: Yettishahar davlati, Buyuk Britaniya, Muhammad Yoqubbek, "Katta o'yin", ingliz razvedkasi, Qoshg'ar, diplomatik munosabatlar, Sharqiy Turkiston.

RELATIONS OF THE YETTISHAHAR STATE WITH THE BRITISH EMPIRE

Sobirov Sardorbek Abdusattor o'g'li

Lecturer at the Department of World

History, Andijan State University

Andijan, Uzbekistan

Annotation. This article analyzes the political and diplomatic relations between the Yettishar state and the British Empire during the 1860s–1870s based on historical sources. It examines the foreign policy strategy of the Yettishar state under the leadership of Muhammad Yakub Beg, its interactions with British intelligence and diplomatic circles, and the broader British interests within the framework of the "Great Game." Special attention is given to Yakub Beg's policies as reflected in British sources, the activities of British agents in Kashgar, and the cautious stance of British foreign policy. The article explores the impact of trade, arms supplies, and intelligence operations on the regional balance of power. The study is based on the works of British, Russian, and Uzbek historians, as well as modern analytical research.

Key words: Yettishar state, Great Britain, Muhammad Yakub Beg, the Great Game, British intelligence, Kashgar, diplomatic relations, Eastern Turkestan.

DOI: <https://doi.org/10.47390/978-9910-09-214-5/ydif-03>

KIRISH

XIX asrning ikkinchi yarmi Markaziy Osiyo tarixida tub o'zgarishlar, kuchli geosiyosiy siljishlar va yirik imperiyalar o'rtasidagi raqobat davri bo'ldi. Ayniqsa, "Katta o'yin" nomi bilan tanilgan Rossiya va Buyuk Britaniya imperiyalari o'rtasidagi geostrategik raqobat Sharqiy Turkiston – ya'ni Yettishahar davlatining shakllanishi va faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatdi. 1860–1870-yillar oralig'ida Sin imperiyasining Sharqiy Turkistondagi nazoratining zaiflashuvi natijasida mahalliy isyonlar vujudga keldi. Bu jarayonlardan unumli foydalangan Muhammad Yoqubbek Badavlat 1865-yilda Yettishahar davlatiga asos soldi [8; B.81-86.]. Dastlab Qo'qon xonligi bilan ittifoqda bo'lgan Yoqubbek tez orada mustaqil tashqi siyosat olib borishga harakat

qildi va o'z davlatining xalqaro maqomini mustahkamlash yo'lida diplomatik aloqalarni yo'lga qo'ya boshladi [5. B.57-58.].

Aynan shu davrda Buyuk Britaniya imperiyasi Shimoliy Hindistonda o'z mustamlakachilik siyosatini chuqurlashtirar ekan, Qoshg'ar tomonga strategik razvedka va siyosiy izlanishlar olib borishni boshladi. Boulgerning qayd etishicha, inglizlar Yettishaharni Rossiya imperiyasi janubga siljishining oldini olish uchun muhim bufer zonasi sifatida ko'rgan [7. B.233-236]. Bu qarashlar Buyuk Britaniyaning Sharqiy Turkistonga bo'lgan qiziqishini keskin oshirdi.

Yoqubbek o'z navbatida Rossiya bilan aloqalardagi cheklovlardan norozi bo'lgan holda, inglizlar bilan yaqinlashishga harakat qildi. 1870-yillarda ingliz razvedka vakillari – ayniqsa Hindistondan yuborilgan “pandit”lar –Qoshg'ar va uning atrofidagi siyosiy va harbiy vaziyatni o'rganib, Londonni xabardor qilib turdilar [10. B.265-270.]. Mazkur maqolada Yettishahar va Buyuk Britaniya o'rtasidagi aloqalarning shakllanishi, diplomatik urinishlar, ikki tomonning manfaatlari va bu aloqalarning mintaqa geopolitikasiga ta'siri tarixiy manbalar asosida tahlil qilinadi.

MATERIAL VA TAHLIL USULLARI

Mazkur tadqiqotda Yettishahar davlatining Buyuk Britaniya imperiyasi bilan olib borgan aloqalari tarixiy manbalar, zamonaviy ilmiy adabiyotlar hamda diplomatik yozishmalar asosida tahlil qilindi. Tadqiqotning asosiy manba bazasini XIX asr oxiriga oid ingliz va rus sayohatnomalari, razvedka hisobotlari, memuarlar hamda Yettishahar hukmdori Yoqubbek va Britaniya vakillari o'rtasidagi aloqalarni yorituvchi ilmiy-tarixiy asarlar tashkil etdi. Birinchi darajali manbalar sifatida ingliz tarixchisi D.C. Boulgerning *“The Life of Yakoob Beg”* asari hamda Sin davridagi voqealarni o'z ichiga olgan *“Tarikh-i Hamidi”* (Musa Sayrami, tarj. E. Schluessel, 2023) asaridan foydalanildi. Ushbu matnlar Yettishahar ichidagi siyosiy muhit va Buyuk Britaniya bilan aloqa o'rnatish yo'lidagi harakatlar haqida muhim dalillar beradi. Shuningdek, rus harbiy razvedka ma'lumotlariga asoslangan Kuropatkin va Kaulbars asarlari vositasida inglizlar bilan raqobat kontekstidagi rus pozitsiyasi ham yoritildi. Tadqiqot jarayonida tarixiy-xronologik yondashuv, qiyosiy tahlil hamda analiz va sintez kabi tarixiy tadqiqot usullaridan foydalanildi. Bu orqali har bir diplomatik aloqaning geosiyosiy va strategik kontekstda o'rni aniqlanib, Rossiya va Britaniya imperiyalari o'rtasidagi kuchlar muvozanati doirasida Yettishahar pozitsiyasi baholandi.

NATIJALAR VA ULARNING MUHOKAMASI

Yettishahar davlatining Buyuk Britaniya imperiyasi bilan o'rnatgan munosabatlari XIX asrning ikkinchi yarmida Markaziy Osiyoda kuchayib borayotgan geosiyosiy ziddiyatlar va imperiyalararo manfaatlar to'qnashuvi sharoitida shakllandi. Yoqubbek o'zining mustaqilligini mustahkamlash, davlatini tashqi e'tirofga erishgan subyekt sifatida tan oldirish va ayniqsa Sin imperiyasining tahdidiga qarshi harbiy-siyosiy tayanch topish maqsadida Rossiya va Buyuk Britaniya bilan aloqalarni yo'lga qo'yishga intildi [4. B.302–304.].

Kaulbars boshchiligidagi Rossiya missiyasi (1872) Yettishahar–Rossiya munosabatlarining ilk bosqichini belgilagan bo'lsa, undan ko'p o'tmay 1873-yilda Mulla Turob Ho'ja boshchiligidagi ruslarga javoban elchilik jo'natildi [1. B.32–37.; 3. B.213–216.]. Ushbu diplomatik aloqalar natijasida taraflar o'rtasida savdo va harakat erkinligini tartibga soluvchi bitimlar tuzildi. Biroq bu kelishuvlar siyosiy ittifoq darajasiga yetmadi – Rossiya Sin imperiyasi

bilan bevosita to'qnashuvdan qochishga harakat qildi va Yettishaharni faqat geostrategik bufer sifatida ko'rdi [2. B.185–189.].

Yoqubbekning Buyuk Britaniya bilan o'rnatishga uringan aloqalari esa diplomatik uzilishlar va ehtiyotkorlik bilan kechdi. Britaniya o'z manfaatlarini himoya qilish maqsadida T.D. Forsaytni mintaqaga yubordi, biroq uning missiyasi faqat razvedka va siyosiy kuzatuv bilan chegaralandi [7. B.210–215.]. Britaniya diplomatiyasi Yoqubbek davlatini mustaqil siyosiy subyekt sifatida tan olishga jur'at etmadi va Sin imperiyasi bilan nisbatan neytral munosabatni saqlab qolishni ma'qul ko'rdi [6. B.105–107.].

Sin imperiyasi esa bu orada mamlakat ichidagi isyonlarni bostirib, moliyaviy va harbiy salohiyatni tiklab bo'lgan edi. General-gubernator Szo Szuntan boshchiligidagi Sin qo'shinlari 1876–1877-yillarda keng qamrovli harbiy yurish boshladi. Zamonaviy qurollar, moliyaviy resurslar va qat'iy harbiy tayyorgarlik tufayli Sin kuchlari Yettishaharni bosib olishga muvaffaq bo'ldi [8. B.196–200.]. Bu harbiy yurish tarixchilar tomonidan Sinning imperial tiklanishining eng muhim bosqichi sifatida baholanadi [9. B.129–132.].

Yoqubbek 1877-yil bahorida vafot etdi – ayrim rus va uyg'ur manbalarida zaharlangani, ingliz ma'lumotlarida esa infeksiya kasallik tufayli o'lgani qayd etilgan [2. B.328.; 11. B.364.]. Uning o'limi davlatning ichki siyosiy tizimini izdan chiqardi. O'g'li Bekqulibek va boshqa yaqin qarindoshlari o'rtasida hokimiyat uchun kurash boshlangan bir paytda, Sin kuchlari Yettishaharni deyarli qarshiliksiz egalladi.

Rossiya esa bu jarayonda o'zining geosiyosiy manfaatlarini saqlash maqsadida bevosita harbiy aralashuvdan tiyildi. Ili vodiysini egallab turish orqali Sin bilan muzokaralarda ustunlik qilishga urindi va natijada 1881-yilgi Sankt-Peterburg shartnomasi bilan Ili hududining 70 foizi Xitoyga qaytarildi, qolgan qismi esa Rossiya tasarrufida qoldi [4. B.334–339.]. Bu voqelik Rossiyaning "yumshoq ta'sir" va ehtiyotkorlik diplomatiyasiga sodiqligini tasdiqladi.

Yettishahar – Buyuk Britaniya munosabatlarning natijasi esa mustaqil davlatlar uchun xalqaro e'tirof va real harbiy yordamning naqadar muhim ekanini ko'rsatdi. Yoqubbek bir vaqtning o'zida ikki imperiya bilan o'zaro manfaatli aloqalarni yo'lga qo'yishga urinib, suverenitetni saqlab qolishga harakat qilgan bo'lsa-da, hech biri tomonidan to'liq tan olinmadi va himoya ko'rsatilmasligi davlatning qulashi bilan yakunlandi [11. B.206–208.].

XULOSA

XIX asrning 60–70-yillarida Yettishahar davlati bilan Buyuk Britaniya o'rtasidagi munosabatlar Markaziy Osiyo tarixida kuchli geosiyosiy raqobat, diplomatik ehtiyotkorlik bilan belgilangandi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Yoqubbek boshchiligidagi Yettishahar davlati Britaniya bilan aloqalarni rivojlantirish orqali xalqaro e'tirof va harbiy ko'makka erishishni maqsad qilgan bo'lsa-da, Buyuk Britaniya bunday aloqalarni ochiq va bevosita shaklda rivojlantirishdan tiyilgan. Yettishaharning tashabbuslari, jumladan, diplomatik elchilik yuborish, savdo va harbiy sohalarda hamkorlik takliflari, asosan rad javobiga uchradi yoki befarqlik bilan qarshilandi. Bunda Britaniyaning Hindiston xavfsizligini ustuvor qo'ygan tashqi siyosat strategiyasi, Sin imperiyasi bilan to'qnashuvdan cho'chish holati va Rossiyaning faol siyosiy razvedkasi muhim rol o'ynadi. Shuningdek, Yettishaharning ichki siyosiy barqarorligining yetarli emasligi, armiyaning texnik tayyorgarlik jihatidan zaifligi va Yoqubbekning shaxsiy siyosiy platformaga asoslangan boshqaruvi bu davlatni mustahkam

xalqaro subyektga aylanishdan to'sdi. Natijada, Yettishahar Buyuk Britaniya uchun na barqaror ittifoqchi, na ishonchli bufer zona rolini bajara oldi.

Sin imperiyasining harbiy yurishi bilan bu davlat yo'q qilinganidan so'ng, Buyuk Britaniyaning Sharqiy Turkistondagi harakatlari ham cheklangan razvedkaviy faoliyat bilan tugadi. Bu holat Britaniya va Rossiya o'rtasidagi "Katta o'yin" doirasida Yettishahar hududining geosiyosiy rolini pasaytirib, Sharqiy Turkistonni yana Xitoyning to'g'ridan-to'g'ri siyosiy nazorati ostiga qaytardi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Yettishahar davlati Buyuk Britaniya imperiyasi bilan rasmiy va strategik hamkorlik o'rnatishga harakat qilgan bo'lsa-da, bu aloqalar diplomatik tashabbuslar darajasidan nariga o'tmadi. Bu esa, umumiy mintaqaviy barqarorlikka ta'sir ko'rsatmagan holda, faqat tarixiy tajriba sifatida muhimdir.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Каулбарс А. В. Поездка в Кашгарию: С западного берега Иссык-Куля через Терсей-Ала-Тоо, Турфан и Кульджу. – СПб.: Тип. В. С. Балашева, 1873. – 94 с.
2. Куропаткин А. Н. Кашгария: Историко-географический очерк страны, ее военные силы, промышленность и торговля. – СПб.: Типография В. С. Балашева, 1879. – 435 с.
3. Халфин Н. А. Английская колониальная политика на Среднем Востоке. – Ташкент: САГУ, 1957. – 256 с.
4. Исиев Д. А. Уйгурское государство Йэйтишар (1864–1877). – Москва: Наука, 1981. – 91 с.
5. Ходжаев А., Қўлдошев Ш. Муҳаммад Ёқуббек. – Тошкент: Наврўз, 2021. – 112 б.
6. Эгамбердиев И. Англия ва Россиянинг Марказий Осиёда мустамлакачилик сиёсатидаги рақобатлари. – Тошкент: Камалак, 2018. – 120 б.
7. Boulger D. C. The life of Yakoob-Beg: Athalik Ghazi and Badaulet, Ameer of Kashgar. – London: W.H. Allen & Co., 1878. – 332 p.
8. Kim H. Holy war in China: The Muslim rebellion and state in Chinese Central Asia, 1864–1877. – Stanford, California: Stanford University Press, 2004. – 364 p.
9. Millward J. A. Eurasian Crossroads: A History of Xinjiang. – London: Hurst & Company, 2007. – 352 p.
10. Hopkirk P. The Great Game: On Secret Service in High Asia. – London: John Murray, 1990. – 565 p.
11. Sayrami M. The Tarikh-i Ҳамиди: A Late-Qing Uyghur History / Trans. by Eric Schluessel. – New York: Columbia University Press, 2023. – 452 p.

YANGI DAVR ILM-FANI: INSON UCHUN INNOVATION G'OYA VA YECHIMLAR

IV RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI MATERIALLARI

2025-yil, 3-iyul

Mas'ul muharrir: *F.T.Isanova*
Texnik muharrir: *N.Bahodirova*
Diszayner: *I.Abdihakimov*

Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar.
IV Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – Toshkent:
Scienceproblems team, 2025. – 71 bet.

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.uz>

Konferensiya tashkilotchisi: "Scienceproblems Team" MChJ

Konferensiya o'tkazilgan sana: 2025-yil, 3-iyul

ISBN 978-9910-09-214-5

Barcha huquqlar himoyalangan.
© Scienceproblems team, 2025-yil.
© Mualliflar jamoasi, 2025-yil.